

HRUBÍK BÉLA

A kisebbségek helyzete az állam életében, érdekérvényesítő lehetőségek Szlovákiában és nemzetközi szinten

Tisztelt civil szervezetek képviselői, tisztelt vendégek, kedves barátaim!

Amikor e látszólag tág teret és lehetőségeket kínáló téma kidolgozásának nekifogtam, némileg számot vettem azzal az úttal, melyet a szlovákiai kisebbségek, ezen belül is a szlovákiai magyar nemzeti közösség bejárt 1989-et követően. Érintőlegesen végigfutva az elmúlt két évtizeden, ha felületesen is, de össze tudjuk hasonlítani életünk, sorsunk alakulását és jelenlegi helyünket a rendszerváltás előtti helyzetünkkel Szlovákiában. A rendszerváltást követően a szlovákiai magyarság élt a demokrácia nyújtotta lehetőségekkel, és – magyar vonalon is – az addigi egypártrendszert három szlovákiai magyar párt, illetve mozgalom váltotta fel: az MPP, az Együttélés és az MKDM. Higgadt és tárgyilagos elemzésre itt nincs mód, ezért tömören csak annyit az eltelt időszakról, hogy amikor külön-külön próbáltuk meg érvényesíteni jogainkat, soha nem sikerült jelentős eredményeket elérni, míg együtt legalább részsikereket érhattünk el.

A szlovákiai magyarság rendszerváltás utáni életének néhány meghatározó állomásai: Az 1991-es első nyelvtörvény, annak hatása; a szlovák nacionalizmus feléledésének első jelei; szlovákiai 1993-as önállósulása; Mečiar első országlása; az 1994-es komáromi nagygyűlés, annak lehetőségei; az ún. név- és táblatörvény elfogadása; Mečiar és az SNS hatalomra kerülése; 1994-ben megszüntették a Csemadok állami támogatását, az alapítványi törvény megszüntette a közalapítványaink nagy részét; az 1996-os tiltakozások az egynyelvű bizonyítványok és az alternatív oktatás ellen Slavkovská minisztersége idején; a galántai nagygyűlés; 1998: a három magyar párt egyesülése, kormányzati szerepvállalás; új közigazgatási felosztás, megyei önkormányzatok létrehozása 2001-ben; 2002-ben státustörvény Magyarországon; 2004. december 5.: népszavazás a kettős állam-

polgárságról Magyarországon, belépés az EU-ba és a NATO-ba; a Selye János Egyetem megalakulása, majd Robert Fico katasztrófa-kormányának megalakulása, ami azóta beigazolódott, és egyre jobban beigazolódik. Fábry Zoltán szavaival élve az a fajta ideológia, amit a jelenlegi kormány képvisel, egyfajta „rasszista materializmus”. Különösen aggasztó Malina Hedvig ügye, a Beneš-dekrétumok körüli hisztériakeltés, valamint a dunaszerdahelyi futballmeccsen történt brutális, indok nélküli rendőri beavatkozás. Azt hiszem, abban mindnyájan egyetértünk, hogy amíg ki-ki a maga helyén, a maga lehetőségeit megvizsgálva nem tart egy belső leltárt az elmúlt közel húsz évről, addig nagyon nehéz lesz megtalálni azt a közös hangot, közös utat, amely a szlovákiai magyarság egységes fellépéséhez vezet, legalábbis a mindnyájunkat érintő kérdéseket illetően. A jövőbeni helyünk megrajzolása, felvázolása sem történhet meg anélkül, hogy meg ne értenénk vagy meg ne próbálnánk érteni az elmúlt húsz év történéseit, az ebben a húsz évben betöltött társadalmi helyünket, az elért eredményeket vagy a véglegesen elmulasztott lehetőségeinket, melyek között kétségkívül a legnagyobb az 1994-es komáromi nagygyűlés eredeti céljának a megghiúsulása volt. Minden beszámolóznak és mérlegvonásnak azonban egyetlen célt kell követnie, ha az ilyen jellegű kerekasztaloknak és összejöveteleknek a jövőben is kiemelt hangsúlyt szeretnénk adni, mégpedig azt, hogy megoldást, kiutat találjunk abból helyzetből, melybe a szlovákiai magyarság – lehet, hogy saját maga által is, de többnyire önhibáján kívül – került. Amikor ennek a kerekasztalnak a megszervezésébe belefogtunk, és minden eddigi fenntartásom ellenére én magam is bekapcsolódtam a szlovákiai magyarság legnagyobb civil szervezete, a Cse-madok nevében, tettem azt azért, mert én is pontosan érzékelem és látom ugyanazt, amit szerintem minden normális magyar ember lát ebben az országban, hogy a helyzetünk napról napra rosszabb, folyamatosan szűkítik vagy szűkíteni fogják jogainkat, és a társadalmi, civil szervezetek, intézményeink közös összefogása, céljainak egyértelmű megfogalmazása nélkül kiüresítik mögülünk, szembeállíthatják velünk politikai érdekvépviseletünket, amire már történtek nemegyszer kormányzati utalások. Majd a következő lépés a civil szféra ellehetetlenítése és teljes leépítése lesz, mely a diktatúrára hajlamos kormányokra oly jellemző. Erre utaló lépések is történtek már. Tiltakozásunk eredménye, hogy a kérdés el lett napolva. Elfelejtve azonban nem. Az, hogy ma itt együtt ülünk sokan olyanok, akik az elmúlt években nem kerestük vagy nem is akartuk keresni az utat egymáshoz, mindenféleképpen jelzi, nagy a baj, és hogy ezt felismertük, a józan és tárgyilagos eszmecsere lehetőségét vetíti előre számomra. Hogy ennek a kerekasztalnak milyen lesz a jövője, az ma itt mindenkitől függ, aki érdemben és értelemben fel tud nőni a felismeréshez, túl kevesen vagyunk már a szélmalomharchoz.

Egyértelmű választ szeretnék kapni arra a kérdésre is, hogy a szlovákiai magyarság egyes szervezetek és egyének által sokat bírált önrendelkezési jogának kivívása (lásd kijötték a csontvázak a szekrényből), valamint a jelenlegi jogállásunk között – mely maximum a teljes beolvadásunkhoz és önfeladásunkhoz vezet hosszú távon – van-e a szlovákiai magyar civil érdekvédelemnek, értelmiségnek, politikának bármilyen más megvalósítható, a többségi társadalommal is elfogadtatható alternatívája, mely egy európai értékrend alapján értelmezett átlagos, megnyugtató kisebbségi létet vezet: a jelenlegi törvényi keretek, melyek a kisebbségi jogokat állami és európai szinten garantálják vagy garantálniuk kellene.

A Szlovákiában élő nemzeti közösségek, kisebbségek és etnikai csoportok jogait elsősorban az ország legmagasabb jogi dokumentumának, az alkotmánynak kell szavatolnia. Az a tény azonban, hogy a szlovák alkotmány úgy kezdődik: „Mi, a szlovák nemzet...”, sok mindent elárul a szellemiségéről és az itt élő többi, nem szlovák polgár jogegyenlőségéről. Részlet a Szlovák Köztársaság alkotmányából:

33. §

A nemzetiségi kisebbséghez vagy etnikai csoporthoz való tartozásból senkinek semmi hátránya nem származhat.

34. §

1. A Szlovák Köztársaságban nemzetiségi kisebbséget vagy etnikai csoportot alkotó állampolgárok számára az alkotmány szavatolja a sokoldalú fejlődést, elsősorban azt a jogot, hogy a kisebbség vagy a csoport más tagjaival együtt fejlesszék saját kultúrájukat, továbbá az anyanyelvű információszerezés és tájékoztatás jogát, a nemzetiségi egyesületekben való egyesülési jogot, a közművelődési és kulturális intézmények alapításának és fenntartásának jogát. A részleteket törvény szabályozza.

2. A nemzetiségi kisebbségekhez vagy etnikai csoportokhoz tartozó személyeknek törvényben szabályozott módon az államnyelv elsajátításának jogán kívül az alkotmány szavatolja:

- a) az anyanyelvű művelődés jogát,*
- b) anyanyelvüknek a hivatalos érintkezésben való használatának a jogát,*
- c) azt a jogot, hogy a nemzetiségi kisebbségek és etnikai csoportok ügyeinek intézésében részt vegyenek.*

3. A nemzetiségi kisebbségekhez vagy etnikai csoportokhoz tartozó állampolgárok jelen alkotmányban szavatolt jogainak gyakorlása nem vezethet Szlovákia szuverenitásának és területi integritásának veszélyeztetéséhez, sem pedig a lakosság többi részének diszkriminálásához.

További törvények, melyek szorosan kapcsolódnak a kisebbségekhez pozitív vagy negatív értelemben:

- A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának 1995. évi 270. számú törvénye a Szlovák Köztársaság államnyelvéről;
- Az SZK Nemzeti Tanácsának 1999. évi 184. számú törvénye a nemzetiségi kisebbségek nyelvének használatáról;
- A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának 1994. évi 191. számú törvénye a településeknek nemzetiségi kisebbségi nyelven történő megjelenéséről;
- A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának 1994. évi 154. számú törvénye az anyakönyvekről;
- A Szlovák Köztársaság Oktatási Minisztériumának rendelete az oktatási önkormányzatról – 51/2000;
- Közművelődési törvény – 61/2000;
- Törvény a vallásszabadságról, az egyházak és a vallási egyesületek jogállásáról – 394/2000;
- Törvény a kerületek önkormányzatáról – 302/2001.

Természetesen e törvények némelyikét azóta módosították, illetve módosítása folyamatban van. Megjegyzendő, hogy a módosított változatok tovább szűkítik még azokat a meglévő, csekély jogokat is, melyek a kisebbségekre, legfőképpen a legnagyobb lélekszámú szlovákiai magyar nemzeti közösségre vonatkoznak.

Ami az európai vonatkozású törvényeket illeti, elsősorban A regionális és kisebbségi nyelvek európai chartáját, valamint A nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményt kell említenünk. Az európai törvények betartását, illetve a hazai jogrendbe való beillesztését ún. monitoringbizottságok ellenőrzik, melyek a kisebbség, valamint a kormány képviselőivel való találkozásuk után jelentést készítenek az Európai Parlament felé. Ilyen jelentések már eddig is készültek, és hamarosan, február 12-én táncskoznak a szlovákiai magyar szervezetek és intézmények képviselői az európai raportőrökkel. Természetesen tisztában vagyunk vele, hogy sem a raportőrök jelentései, sem az európai törvények hazai jogrendbe való fokozatos beillesztése rövid távon nem oldja meg automatikusan a kisebbségek, így a szlovákiai magyar nemzeti közösség helyzetét, státusát sem. Minden egyes jogért, törvényért alaposan meg kell küzdenünk, s elsősorban nekünk kell kezdeményezni, hiszen mára egyértelműen kiderült, hogy minden törvénytervezet, amely a szlovák politika konyhájában készül, alapvetően a többségi nemzet védelmére irányul, illetve minden törvényt, melyet utólag módosítani próbálnak, az a szlovákiai magyarság kárára történik.

A szlovákiai magyar érdekképviseletet jelenleg a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsában az MKP 20 parlamenti képviselője, az Európai Parlament két MKP-s képviselője, valamint a kormány Kisebbségi Tanácsában lévő egyetlen szavazati joggal rendelkező képviselőnk jeleníti meg. A kor-

mány Kisebbségi Tanácsában az előző időszakban a szlovákiai magyarságnak három szavazati joggal rendelkező képviselője volt. Ma ugyanannyi sülyünk van ebben a tanácsban, mint a hazánkba vándorolt bolgár zöldségtermesztőknek, s ez hűen tükrözi a jelenlegi kormány igyekezetét a szlovákiai magyarság problémáinak kezelésére.

Az Európai Parlamentben is alig tudnak különbséget tenni az őshonos kisebbség és a bevándorlók által kialakult kisebbség fogalma között, ami az európai politika hiányosságaira is rámutat. A Szlovákiában elfogadott és regisztrált 12 kisebbség közül természetesen lélekszámban a szlovákiai magyar a legnagyobb; a magyart pedig a roma etnikum követi. A Kisebbségi Tanácsban megfogalmazott kérdések többsége is legfőképpen e két kisebbséget érintik. Sajnos, a tanács munkájában a többi kisebbség eleve teljes lojalitásáról biztosítja a szlovák kormányt, és így nagyon nehéz partnereket találni a szlovákiai magyarokat érintő egyes témák, határozati javaslatok támogatásához. Ehhez nagyon sok türelem és közvetlenség kell, hiszen más-más érdekek mozgatják a cseh vagy német kisebbséget, mint az őshonos magyar kisebbséget. Ezért is tartom szerény, de fontos eredménynek, hogy a tanács legutóbbi ülésén két magyar javaslatot is egyhangúlag támogattak a tanács tagjai. Ez azt jelzi, hogy fel kell térképezni azokat a közös témákat, melyek mindnyájunkat érintenek vagy legalábbis vállalhatók a többi kisebbség számára is.

Mivel a tanács, nevéből adódóan is, csak tanácsokat és javaslatokat fogalmazhat meg a szlovák kormány felé, formálisnak is tekinthető, viszont nem elhanyagolható az a tény, hogy amennyiben a tanácsban nem kellő súllyal vagy érvekkel foglalunk állást a minket érintő kérdésekben, azt rögtön felhasználják ellenünk, egymás szembeállítására. Az elmúlt időszak kiemelkedő témája a Pátria Rádió körül kialakult helyzet volt, melyet ideiglenesen a kormány ugyan megoldott, de a Szlovák Rádió vezetésének koncepciótlansága következtében a kérdés ismét terítéken van. Természetesen terítéken volt a szlovákiai magyar tankönyvekben szereplő helységnevek ügye is, valamint a készülő 270/1995. számú nyelvtörvény vitája. Mindhárom esetben következetesen és erélyesen felléptünk a törvény visszavonását, ill. módosítását kérve. A Pátria Rádiótól szóló jelentést éppen az én javaslatomra utasította el a tanács egyhangúlag, utólag igazolva a jogosságát a javaslatomnak, hiszen a február 2-i sáváltás következtében közel 200 000 magyar hallgató marad az alkotmány által garantált anyanyelven történő közszolgálati adás nélkül. A tanács ülései előtt az egyes témákban külön egyeztetések folynak az érintett szervezetek vezetőivel, szakértőkkel, tanácsadókkal, valamint külön egyeztetés zajlik a tanács szavazati joggal és tanácsadói joggal rendelkező képviselői között. Egyeztetek azzal a felvetéssel, melyet éppen e kerekasztal előkészítő bizottságában fogalmaztunk meg, hogy a szakmai egyeztetést ki kell terjeszteni további

intézményekre és szakemberekre, hogy az érdekképviselési munka minősége tovább javuljon.

A témánál maradva: a kisebbségek helyzetét az állam életében elsősorban a törvényeknek kell garantálniuk, hiszen nem lehet egyes kormányok kényének-kedvének, szeszélyének vagy éppen jóakarátának – ez utóbbiból van a legkevesebb – kiszolgáltatni. Sajnos meg kell állapítanunk, hogy a szlovákiai magyarság jogállása jelenleg nem teszi lehetővé, hogy helyzetét az állam életében stabilnak vagy akárcsak elfogadhatónak tekintse, hiszen a már felsorolt törvényeken kívül, melyekben inkább kevésbé, mint többé van rendezve helyzete, számos olyan területen nincs rendezve jogállása, melyek meghatározóak a kisebbségi lét szempontjából. Ilyen terület a kultúra, az oktatás és az önkormányzatiság. Sajnos, az előző választási ciklusokban – amikor a szlovákiai magyarság politikai képvisellete a kormánykoalíció tagja volt – sem tudtuk ezeket a törvényeket megalkotni, még csak társadalmi vitára sem bocsátottuk soha, így azok olyanok maradtak számunkra, mint a híres filmbéli nyomozó Columbo felesége, akiről ugyan mindig szó volt az egyes epizódokban, de őt magát még senki soha nem látta. Társadalmi vita nélkül pedig egy törvény csak annyit ér, amennyit a készítőök fantáziája és felkészültsége megenged. Különösen érzékeny témákról lévén szó, hiszen mindannyian érezzük, hogy a kisebbségi kultúrák finanszírozása, a kulturális szakmai háttérintézményeink hiánya, a szakmai műhelyeink pénztelensége, szakembereink elvándorlása a kultúrából csak egy szegmens a sok közül, melyet egy ilyen törvénynek rendeznie kellene. Szinte ugyanez vonatkozik a kisebbségi magyar oktatási rendszerre az óvodától egészen az egyetemig, a szakmai háttérintézmények és képzések hiányával és a pedagógusok ellehetetlenítésével egyetemben. Ebben a helyzetben e törvények előkészítetlensége, társadalmi vitájának hiánya nélkül felelős szlovákiai magyar politikusként, politikai vezetőként kijelenteni, hogy a szlovákiai magyarság tulajdonképpen már rendelkezik oktatási és kulturális önkormányzatisággal, legalább akkora cinizmus, mint amikor a szlovák nyelvtörvény módosításának kapcsán a betérjesztők a finnországi svédek példáját hozzák fel a módosítás okául. Azzal többé-kevésbé egyetért mindenki a társadalmi életünk alakítói közül, hogy a szlovákiai magyarok jogállását egy átfogó kisebbségi törvény keretein belül kellene rendezni, melynek részei kell, hogy legyenek az előbbieken kifejtett törvények. Az is nyilvánvaló számunkra, hogy a jelenlegi kormánykoalíció egy ilyen törvényt hogyan fogadna. Azt viszont senki sem akadályozza, hogy a törvény előkészületei, társadalmi, szakmai vitája elkezdődjön vagy a nyilvánosság előtt történjen, hogy ennek európai kereteket adjunk, hogy olyan modelleket, mint a finnországi svéd kisebbségét vagy a dél-tiroli német kisebbségét ne ismertethessük meg a többségi nemzet e témában sokszor félrevezetett tagjaival.

Mi nem elégedhetünk meg azzal, hogy a Szlovák Nemzeti Párt elnöke vagy alelnöke szétnéz Zsolna vagy Csaca főterén, és azt mondja, hogy olyan jogok, mint amelyeket mi kérünk, nincsenek Európában sehol. Össze kell hangolnunk a munkánkat, civileknek, politikának, szakmának, különben elveszünk, elfogyunk, és nemsokára nemzeti közösség helyett egy elfelejtett, önmagát megtagadó kisebbsége leszünk Európának. A kilencven évvel ezelőtt született Ady Endre sorai jutnak eszembe. „Elveszünk, mert elvesztettük magunkat.” Hosszú elemzésre adhatna okot az anyaországgal való kapcsolatunk is, annak jelenlegi helyzete, melynek politikája nagyrészt oka és meghatározója jelenlegi sorsunknak, mindennapi életünknek. Ide tartozik azoknak a forrásoknak az ésszerűbb kihasználása is, melyek éppen közösségünk támogatására, nemzeti identitásunk megőrzése érdekében érkeznek hozzánk.

De most látjuk, érezzük annak a hiányát, hogy a termékenyebb, lehetőségekben gazdagabb éveket nem használtuk ki arra, hogy létrehozzunk egy olyan szlovákiai magyar közalapítványt, melynek köszönhetően jobban vésselhetnénk át ezeket a nehéz éveket.

Tisztelt jelenlévők!

Az előadásom elején feltettem a kérdést: vajon a jelenlegi szlovákiai értelmiségnek, politikai és társadalmi elitnek van-e valamilyen alternatívája a szlovákiai magyarság sorsának jobbra fordítása érdekében? Apró részletekbe nem mennék bele ennek a kérdésnek a boncolásakor, mert ugyanabba a csapdába esnék, mint amit én is kifogásoltam előadásomban, hogy társadalmi és szakmai vita nélkül legfeljebb az álmainkat tudjuk felvázolni egymás előtt. Egyet viszont biztosan megállapíthatunk. A velünk, Dél-Szlovákiában élő mintegy egymillió szlovák vagy más nemzetiségű állampolgárt a mindenkor szlovák kormány mellőzése éppúgy sújtja, mint az itt őshonos magyarságot. Ha nincs út, ha nincs munka, ha nincs infrastruktúra, ha nincsenek ipari parkok, akkor a velünk együtt élőknek sincsenek. Ezen belül is, ha végignézzük Dél-Szlovákián, láthatjuk, hogy más problémákkal küszködik, másféle fejlődési fokon és másfolyan természeti és emberi forrásokkal rendelkezik a Csallóköz, másokkal a Palócföld vagy Gömörország, másokkal a Bodrogköz és az Ung-vidék. Nem beszélve arról, hogy pusztán ezen területek együttes említése önmagában is ellenérzéseket vált ki minden szlovák párt, legyen az ellenzéki vagy kormánypárt, részéről. Nincs tehát más út, mint olyan tervezeteket készíteni, olyan közösen irányított, különleges jogállású, multikulturális gazdasági övezetek létrehozásáról elgondolkodnunk, mely övezeteket együtt, a velünk egy régiókban élőkkel irányíthatunk, önigazgathatunk, fejleszthetünk, tervezhetünk mindnyájunk hasznára. Lehet, hogy ettől oldódnának a görcsök, nem vetődne állandóan az ország területi épsége megbomlásának réme az arcunkra, és ez még a je-

lenlegi kormányprogrammal sincs ellentétben, melyben a leszakadt régiók felzárkóztatását és fejlesztését tűzték ki célul. Mellesleg eddig semmi sem valósult meg belőle. Ezzel nemcsak a revizionizmus, az autonómia meg egyéb félelmek főbiájában szenvedők lába alól húzhatnánk ki a szőnyeget, de megteremthetnénk a szlovákiai magyarság tartós fejlődésének az alapját is, a velünk együtt élőkkel egyetemben. Az Európai Unió keretein belül biztosított jogainkkal élnünk kell, ki kell használnunk a határok lebontását, eltűnését, a nemzet szellemi egyesítésére, a határon átnyúló gazdasági együttműködés keretein belül pedig a gazdasági erőink fokozott kihasználására kell törekednünk. Arra, hogy ezeknek a pályázatoknak, programoknak a keretein belül minél több szlovák és magyar ember, civil szervezet, kulturális egyesület, szakmai műhely találja meg az európai együttgondolkodás lehetőségét. Talán a mai Szlovákiai Magyarok Kerekasztalának is ebben van a legnagyobb felelőssége, hogy ezt felismerje, kimondja, és cselekedeteiben felvállalja a közös jövőnk érdekében. Ha ennek az alapjait le tudjuk rakni, már nem jöttünk össze hiába. Kívánok mindenkinek hasznos tanácskozást, tartalmas együttgondolkodást.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!